

קווים לדמותה של האורתודוקסיה המודרנית בארה"ב

"אין החבוש מחיר עצמו מבית האסורים." קשה לו לאדם לראות את עצמו ואת המצב בו הוא שרוי כאילו הוא רואה אותם מרחוק, מחוץ פרספקטיבה רצויה. לפעמים הוא עשוי שלא להבחין בין העיקר והטפל, בין מה שהוא חשוב ומה שהוא משני. אף אני כשאני ניגש להרצות לפני קהל חשוב זה על האורתודוקסיה המודרנית בארה"ב, יודע אני בעצמי שלא אצליח למצות את הנושא כדבעי, שמתוך רצוני למסור את הכל אולי אעבור בשתיקה על מה שהוא צריך וכדאי להשמע, כשם שארחיב את הדבור על עניינים שהם אולי פחות חשובים. הנני מבקש מכס איפא לקבל את דברי כרבי מאיר בשעתו, שתוכו אכל וקליפתו זרק, ואני מחלה פניכם שלא תדונו אותי כמזיד אלא כשוגג מתוך אהבת הנושא הקרוב ללבו.

אקדים ואמר מיד שהשם "אורתודוקסיה" אינו מוצא חן בעיני כל עיקר. מלה יונית זו מקורה לא מן הכתוב ולא מחז"ל, אלא מן הריפורמים שכינו בשם זה את אלה שלא הסכימו לפרוץ את הגדר של היהדות יחד אחם. לכנוי זה שזכינו לו בדלית-ברירה, נוסף שם-לואי אף הוא חסר-טעם במדה מרובה -- "מודרנית". ~~כנף~~ ששני השמות הללו, "האורתודוקסיה המודרנית", אם שהם שניהם בלתי-רצויים, מסמנים הם במדה מספקת את התנועה הזאת ביהדות אמריקה אשר עליה ועל סגנון חייה אני מיחד את הדיבור הלילה. סוף סוף, לפי התלמוד, בחר טעמא אזלינן ולא בחר שמא -- התוכן ולא הכנוי הוא העיקר -- ואם השם של התנועה, "האורתודוקסיה המודרנית", איננו כה מוצלח, הרי תכנה רב משקל ורב ערך.

נחזיר מן ה"יש" המעשי. האורתודוקסיה המודרנית הקימה ומקיימת באמריקה רשת של מוסדות בעלי-שם. רוב בתי הכנסת החדשים הם מן הסוג שקראנו לו אורתודוקסיה המודרנית, והם מיוצגים ע"י איגוד בתי הכנסת האורתודוקסיים הנקרא בקיצור "יוניון" או "יו", אשר הוא מן היוזמים של הכנס העולמי של בתי הכנסת בירושלים, אשר בו הרציתי אתמול. רוב הרבנים האורתודוקסיים הם אורתודוקסים מודרניים, ולמעלה מ-800 מהם, השייכים לארגון ארצי בשם "הסתדרות הרבנים", מהוים את הגוף הרבני הכי-גדול בגולה. המפעל הכי-חשוב שלנו הוא בלי ספק ישיבה אוניברסיטה, המהווה רשת של מוסדות אקדמיים, ^{החל} מארבעה בתי-ספר תכונים וכלה בבית-ספר לרפואה. במרכז הרשת הזאת עומדת הישיבה בעצמה, ע"ש רבנו יצחק אלחנן. מסיימיה של הישיבה הם הם רוב מניין ורוב

בנין של מנהיגיה הרוחניים של היהדות המסורתית בארה"ב. ב תשע-עשרה המוסדות החינוכיים של ישיבה אוניברסיטה הפזורים על-פני חמש-עשרה בנינים, לומדים 7500 תלמידים אצל 2200 מורים, כולל ראשי-ישיבה, מדענים ופרופיסורים. התקציב הכולל של ישיבה אוניברסיטה, שבראשה עומד מו"ר הרה"ג ד"ר שמואל בלקין שליט"א, עולה על ארבעים מיליון דולר לשנה. בין שאר ארגוני האורתודוקסיה באמריקה, כדאי להזכיר גם את "תורה ומסורה", שזכתה להקים מאות בתי-ספר יסודיים, ישיבות קטנות, ברחבי כל יבשת אמריקה. לפני פחות מעשרים שנה לקחתי חבל בהווסדו של איגוד מדענים אורתודוקסיים ~~בנינים~~. היום יש לארגון זה יותר מאלף חברים וחברות, כולט שומרי מצוות ורובם בעלי חוזה דוקטור באחד מענפי המדע המודרני. עוד ארגון אחר אשר כדאי להזכיר כאן הוא "יבנה", ארגון הסטודנטים הדתיים בארה"ב. בשמנה שנים האחרונות זכה ארגון זה לשגשוג רב, מתריסר איש באוניברסיטת קולומביה עד למעלה מאלף צעירים וצעירות הלומדים היום באוניברסיטאות הכי-מפורסמות בכל המדינה.

נדמה לי שהמבנה הצבורי שהצגתי לפניכם בשרטוט קל ראוי לשבח ולתהילה. אולם למרות רבוי המוסדות, ואולי בגללם, אין יסוד הסדר והארגון בולט בחיינו. אדרבה, תפסת מרובה לא תפסת: ככל שמתרבים המוסדות והאגפים, כך מתמעטת המרכזיות ונמנע ליכוד הכחות וניצולם ביעילות הרצויה. מספרים שפעם ניגש רב אורתודוקסי ליהודי אחד שהיה רחוק מיהדות וניסה לקרב אותו תחת כנפי השכינה. היהודי התחמק בטיסמא רגילה אצלנו: "אינני מאמין בדת מאורגנת", -- *"I don't believe in organized religion"*. השיבו הרב בחיוך קל: אל תדאג, ידידי, הדת שלנו אינה מאורגנת כמו שאחה חושב...

המנהיג הרוחני של חנוכתנו זו, ראש המדברים והאידיאולוג שלנו, הוא מו"ר הרה"ג ד"ר יוסף דוב הלוי סולובייצ'יק שליט"א, משכמו למעלה גבוה הוא מכל העם. אתם יודעים עליו קצת מן העתונות, וחבל שידיעות אלה אינן נוחנות תאור מדויק של האי גברא רבה. התמונה לקויה בחסר ויתר. על העתונות לפרסם "חדשות", וחדשות לרוב קשורות הן בפוליטיקה. הרב אמנם יש לו דעות משלו גם בשטח זה, אבל כחו וגדולתו הם בתורה, במחשבת היהדות, בעמקות ובמקורות, בכשרון הנתוח וסגולת ההסברה, בהיקף ידיעותיו ובאופק הרחוק של שטחי התענינותו. כשאנו אומרים באמריקה סתם "הרב", כוונתנו להרב סולובייצ'יק, שכן הוא רבם של הרבנים, סולל דרכה ומעצב דמותה של חנוכתנו.

מהי, בקיצור נמרץ, השיטה היסודית עליה מבוססת החנוכה הזאת? אנחנו חיים, וחובה עלינו להיות -- בין בגולה בין בארץ -- בשני עולמות, עולם התורה והמסורה ועולם המדע והתרבות. אין ספק שעולם הקודש הוא הקבע, העיקר, ועולם החול הוא הטפל. אולם, ^{אפשר} לזוותר אף על אחד מהם. יש אמנם סתירות מטוימות

בין שני העולמות האלה, הן סתירות תיאורטיות והן סתירות שבטגנון החיים,

אולם על אלה יכולים להתגבר. סוף סוף אנו מאמינים שהתורה היא בת-בצוע

לא בדור המדבר בלבד, לא בימיה"ב בלבד, לא רק בוולוז'ין ובמיר,

בויילימסבורג או בני-ברק, אלא בכל מקום בעולם בו נמצא יהודי שטר למשמעתה,

ההי בעולם, "בתוך העיר", מעורה בחוכה, פועל בחוכה, ומוכן אף ללמוד מן

המתוקנים שביוצרי התרבות הכללית. כך דרש מו"ר הרב שליט"א על הפטוק

הנאמר בהתחלת ספר שמואל: "ויהי איש אחד מן הרמתיים צופים". בגמרא (מגילה

(י"ד:) מובא, "ר' שמואל בר נחמני אומר, אדם הבא משתי רמות שצופות ורואות

זו את זו" שתי רמות, שני הרים הם בחיינו, שני עולמות שאינם מזדהים זה

עם זה, אבל צופים ורואים זה את זה. שניהם חיוניים לנו, ואף על אחת מרמות

אלה לא נוותר. נכון שיש טכנות למי שבוחר לחיות על שני ההרים גם יחד:

סכנת איבוד אחד מן ההרים, ויותר מזה, סכנת נפילה לתוך עומק העמק ביניהם.

לפניכם צריכים לגשר בין ההרים, מפני שבלי זה נופלים לתוך החתום, ומי יקימנו.

איך ברירה -- או גשר או תהום. לבנות ולקיים את הגשר שבין שני העולמות

-- זוהי מגמת כל שאיפותינו ומאמצינו בנטיון שקראנו לו בשם קלוש זה,

"האורתודוכסיה המודרנית". ויאמר בגלוי -- לא מפני דוחק הפרנסה בחברה

המודרנית, לא מפני הלחץ החריבותי שמכל הצדדים, לא מפני הצורך לפשר עם

המציאות אנו מבקשים את הגשר הזה. אלא, בלי התנצלות, מפני שכך צריך להיות,

שזהו גורלו של היהודי, שכך דורשת ממנו ההשגחה העליונה לגלות את האלקות

[illegible]

גוי קדוש וממלכת כהנים כלפי עצמו וכלפי העולם הרחב אשר לא לתוהו בראה.

הגישור הזה אינו נעשה על חשבונה של ההלכה. אדרבה ואדרבה, ההלכה

היא הבסיס של הכל, היא המגבילה את תחומי פעולותינו, היא המכוונת את

הדרך בה נלך לקראת מטרות נשגבות -- "התהלך לפני והיה תמים". ההלכה היא

לא רק אוסף של דינים ומנהגים, אלא גם החומר להשקפת-עולם, אשר אם נזכה

נבין איך להוציא את ההשקפה הזאת מן ההעלם אל הגלוי, ואף לנסח אותה ניסוח

פילוסופי ומודרני שיחבקל על האדם בן דורנו. קוטב האינטרסים של ההשקפה

ההלכות הזאת -- שאינה מצומצמת אמנם להלכה בלבד אלא שמכוונת בעיקר

על ידח-- הוא עם ישראל, ויעודהץ היא יעודו של היהודי, אבל האפקים

שלה חובקים זרועות עולם, ויש בה לקח גם למוסר העולמי הכללי.

השיטה הזאת מוצאת את עיקר בטוייה בחינוך. אנחנו מחנכים את בנינו

ובנותינו בחינוך אינטנסיבי בחורה, ועל-ידה גם בלמודי חול בדרגה גבוהה.

ועוד הפעם -- לא מתוך פשרה צרה-עין, אלא מפני שכך בונים את הגשר בנושמתו

של היהודים. כמובן שיש מי שקדמו בשיטה חינוכית זאת -- ה"ר שמשון רפאל

הירש ומשנתו על "חורה עם דרך ארץ", והרב קוק והשקפתו על החיאום בין קודש וחול. בו בזמן שאצלכם עדין דנים על ישיביות תכוניות, אצלנו כבר חזקה על כל צעיר וצעירה שיחד עם הינוך בתורה גם יסיים חוק למודיו באוניברסיטה. אני חוזר ומדגיש: יש אמנם סכנות שההרים לא יגושרו והתהום יתבע אח קרבנותיו. אולם, א"א להמלט מסכנות בהשגת משימה גדולה וקדושה זו. גם הרב קוק הכיר בזה. בנאום מפורסם, בבואו לדבר על הסינתיזה החינוכית, צטט את הפסוק מישעיהו: ופחד ורחב לבבך. יש גם פחד, גם רחבת הלב.

גישתה של האורתודוכסיה המודרנית לארץ ישראל אינה מעור אחד. בדרך כלל ניתן להאמר שהיא תואמת לדרך המחשבה של הציונות הדתית, אף כי נמצאים בחוכה גם מספר מועט של חברים ^{אחרים} ~~במחנה~~ מפלגות. למעשה, רוב האוכלוסיה שלנו היא בלתי-מפלגתית, אולי בהשפעת ההשקפה הפוליטית האמריקאית שאינה מסתכלת בעין טובה על מפלגות דתיות. בכל זאת -- אנו במערב, אך לבנו במזרח, אם לא במזרחי.

גורלו של גשר שככל שהוא חזק יותר, דורסים עליו יותר. אולי מכאן ראייה להצלחתנו, שרומסים ודורכים עלינו גם מפמין גם משמאל -- ועדין הגשר במקומו עומד. אהינו במחנה האורתודוכסי הקיצוני מימין אינם מקבלים את השקפתנו על שני ההרים, על הקודש והחול. דוגלים הם בדעה של כולו קודש, של הסתייגות מלמודי חול, של מרחק מחלט בין העדות של האורתודוכסים ושל הרפורמים למיניהם. כרבי שמעון בר יוחאי בשעתו (עי' שבת ל"ג:), מעדיפים הם להסתתר במערה, להקדיש שם את חייהם אך ורק ליהדות בנוסח של אירופה המזרחית, וכשיוצאים מן המערה אל העיר הם מסתכלים עלינו בעין רעה. כך מסרו חז"ל על רשב"י ובנו רבי אליעזר, "כל מקום שנותרים עיניהם מיד נשרף". בודקים הם את המוסדות שלנו, את טיב חיינו, ורואים בהם רק את הסתירות, את הבעיות, ואף את השטחיות, שהן נחלת הנסיון של גישור ההרים. בלי אהדה לרצינות מאמצנו, בלי סימפתיה לקשיים העומדים בדרכנו להשתיינות, הם חורצים עלינו משפט קשה ודנים את שיטתנו לשריפה. לפעמים הבקורת -- שגם היא נחוצה לנו, ואם היא צודקת עלינו לקבל את היסורים באהבה -- עוברת את כל הגבולים. בזמן שכזה עלינו להזכיר להם שהשלמות לא ניתנה לנו כמתנת חנם ממעל, ואנו אין לנו אלא העמל והיגיעה בכדי להגיע אליה. פסק-דין של שרפה ח"ו, משפט חד-משמעי של הטלת פסול בכל הפעולה שלנו, יכולים להרוס ולעשות שמות גם בארץ וגם בגולה. גם להם מכוונת הבת-קול שיצאה מן השמים לרשב"י ובנו: "לההריב עולמי יצאתם? -- חזרו למערכתכם!" אינכם רוצים להשתתף במבצע היסטורי זה של גישור, של קירוב שני העולמות -- מוטב, וחבא עליכם ברכה. חזרו למערכתכם, ואנו רק נקנא בכם את שלוות נפשכם ומנוחת המצפון שלכם, ואף נשוב שמה מזמן לזמן להנפש ולקבל שארצות

מהשראת שכינתכם. אבל -- אל תחריבו את עולמנו, אל-נא תפריעו את עבודת הבנין להנחיל את התורה במלואה לדור שכבר יצא מן המערה ואינו מוכן בשום אופן לשוב שמה. אם תזכו, תצאו באחד הימים ^{באותה} המערה ותראו מה שראו התנאים הקדושים רשב"י ור"א, שיש לנו כבר זקנים שנחגדלו על ברכי שיטתנו, ושחביבין עליהם המצוות. ואז, כידוע, "יתיב דעתייהו", נתישבו דעותיהם של האב והבן, ונכנסו אל היישוב בטוב לב ובתקוה לעתיד.

הבעיות האלה מימינו הן בחינת ריב משפחה. סוף סוף, נאטנותנו לתורה ולמסורה, להלכה, מאחדת אותנו למרות חלוקי הדעות שבינינו. הרבה יותר חמור מזה, מסוג אחר לגמרי, הוא השמאל שלנו. ביהדות ארה"ב, "השמאל" אין פרושו הסוציאליזם, אלא אלה שלמחצה לשליש ולרביע כבר ויתרו על התורה וההלכה. תנועת הרפורמה כפרה בתורה עוד מבטן ומלידה. תנועת הקונסרבטיזם, שאינה בעצם אלא רפורמה במסוה של מתינות, היא אבודת-נשמה, ולא הצליחה לאתר את מקומה בעולם הרוחני. עשתה פשרות ביסודות ועקרונות, בנתה גשר רעוע ומסוכן שכל המהלך עליו סופו נופל לתהום. אינני שולל משתי תנועות אלה כל זכות שהיא. מנקודת ראות ההיסטוריה אולי שמשו הן כמגן וכחריס בפני הטמיעה הגמורה בעולם הגויים. אין לקפח שכרן על זה. אולם, בו בזמן טשכו לעצמן המוני יהודים דתיים שמעולם לא היו יוצאים לתרבות רעה אלולא מצאו להם מין יהדות במחיר זול. במאה שעברה כבר הכחישה הרפורמה במושג של ישראל כעם ובתקוה לשיבת ציון. עדין נמצאים בארגוניהם אלה שהם שונאים מושבעים לציונות ולמדינת ישראל. הקונסרבטיזם, שעוד נמצאים בחוכו יחידי סגולה שומרי מצוות, כולל גם אגף מאוד חשוב ובעל השפעה בשם רקונסטרוקטיזם הכופר לחלוטין באלקים, בתורה, ובהלכה. אף המתונים בתנועת הקונסרבטיזם כותבים בריש-גלי שתנועתם עומדת מחוץ לתחומה של ההלכה. אאף אפשרץ לתנועה לסבול זרע של כפירה באלקים חיים, לאתר את עצמה חוץ לתחומה של ההלכה, ולהכריז על עצמה כממשיכה מסורת הדת בישראל? אין זה אלא סילוף -- ועל הקונה להזהר. כתוב בהאזינו: "הם קנאוני בלא-אל... ואני אקניאם בלא-עם". הרפורמה זכתה לאמונה בלא-עם, והקונסרבטיבים במקצתם -- בלא-אל. עשרה לבושים לובש השד הממונה על ההתבוללות בארה"ב, והעולה על כולם לאחרונה -- הדיאלוגים, הדו-שיח, עם הנצרות המתנהל כמעט ע"י כל הרפורמים ורוב הקונסרבטיבים כאילו במחולת המחניים. אפילו אחרי האכזבה הנוראה בידידותם כביכול של "המשוחחים" הנוצרים בזמן גלחמת ששת הימים, עוד לא חזרו בחשובה. עם כל זה, למרות הרתיעה הזאת מהסקפותיהם וממעשיהם של הלא-אורתודוכסים באמריקה, נוקטת האורתודוכסיה המודרנית בשיטה מיוחדת כלטיהם. הלא אלה היהודים מהוים צבור חשוב ביהדות אמריקה, וחלילה להעלים עין מהם. כשם שלא נוותר על אות אחת בתורה, כך לא נוותר על יהודי אחד, אשר עפ"י הקבלה יש

לנשמת כל יהודי אחיזה באות אחת בתורה. שיטתנו מבוססת, לדעתי, על התנגשות או דיאלקטיקה מעניינת בתודעת היהדות לגבי המושג של "צבור".

יודעים אנו את הוראת חז"ל: אל תפרוש מן הצבור. אולם חכמינו הגבילו איסור הפרישה והתירו אותה בזמן שהצבור משתת במדותיו, וההתחברות אתו תביא בעקבותיה הפסד לדת ולמדות. והנה, המעיין בדברי חז"ל ימצא שני בטויים בלתי-מתחלפים המציגים שני מושגים נפרדים: פורש מן הצבור, ופורש מדרכי הצבור. בדיקה במקורות תוכיח שהרעיון של פורש מן הצבור מכוון כלפי הצבור כמות שהוא, גוש של יחידים במציאות סוציולוגית. פורש מדרכי הצבור מכוון כלפי תכונתו הרוחנית של הצבור, הצבור האידאלי ההולך בדרכים שהתוו לפניו חזויו ונביאיו. סוף סוף, ההבדל ביניהם יסודו בהגדרת עצם המונח "צבור". יש הגדרה נומינליסטית, הביע אותה החכם האנגלי דזרמי בנתס, אשר לפיה הצבור הנו גוף דמיוני, ולאמתו של דבר אינו אלא קבוץ של יחידים, וטובת הצבור היא רק סכום טובות היחידים המהווים אותו. גם בחז"ל מוצאים אנו מושג זה, כגון: "אין גוזרין גזירה על הצבור אלא אם כן רוב הצבור יכולים לעמוד בה". מונים את היחידים ועי"ז מכריעים את טובת הצבור; אחרי רבים להטות. ההגדרה השנית היא מטפיסטית, מקיפה יותר. הצבור, לפי"ז, הריהו גוף עצמאי הקיים ועומד בזכותו-הוא, ומעל לסכום חבריו היחידים. הצבור, אומר ולטר ליפמן, הוגה-דעות האמריקאי, הוא שלשלת דורות של יחידים משתנים, שותפות של אלה החיים היום, אלה שכבר הלכו לעולמם, ואלה שעתידיים להוולד. הקבלה בדברי חז"ל: "אין צבור מת", כלומר, קיומו של הצבור אינו תלוי בחיי היחידים שלו.

והנה, המושג של "אל תפרוש מן הצבור" מכוון אל ההגדרה הנומינליסטית, אסור לפרוש מן הצבור הנוכחי, הצבור היהודי שהוא במציאות היום. ו"הפורש מדרכי הצבור" מכוון אל ההגדרה המטפיסטית -- הצבור שכרת ברית עם האלקים, הצבור של כנסת ישראל, הצבור הצופה לביאת הגואל. לפי זה, המבוכה העומדת לפנינו ניתנה להתפרש כהתנגשות בין שני האינטרסים האלה: הצבור הקיים היום, על כל חטרונותיו הדתיים, על כל הכפירה ועם-הארצות שלו; והצבור הקיים לנצח, הצבור של "כולך יפה רעייתי ומוט אין בך". ההתחייבויות שלנו כלפי כל אחד מאלה סותרות זו את זו. הגישה אל המתיתות בין שני המושגים עשויה להיות אבן-נגף לנו, ואולי אף אבן-בִּתְּחָן לדעות החלוקות בקרב האורתודוקסיה.

הגישה אותה בהרנו לנו היא בדרך כלל לשתף פעולה עם בעלי-בתים, אלו החברים מן השורה של התנועות הללו, ולשלול שיתוף פעולה עם מנהיגיהם הרוחניים. דרך זו לא נתקבלה על כל אנשי שלומנו, אבל היא השיטה השולטת

כעת. מנהיגיהם הרוחניים, למרות שהם לרוב לקויים בחסרון ידיעה מספקת ביהדות, הם בגדר "המכיר את רבונו ומתכוון למרוד בו". הזנחת ההלכה אצלם היא בחינת עקרון. הם פרשו מדרכי הצבור ~~אצאצא~~ הנצחי של כנסת ישראל. אבל בעלי-הבתי שלהם, שהם רובם ככולם עמי-הארץ ואינם יודעים ביהדות בין ימינם לשמאלם, הם בחינת תינוק שנשבה בין העכו"ם. הדור השני של עדה זאת נחל "יהדות" קלושה ומזויפת זו בתום-לב, וכדברי חכמינו, "מסורת אבותיהם בידיהם". לכן, למורת רוחם של ראשי התנועות האלה, אין אנו מכירים בסמכותם של רבניהם, כביכול. ולמורת רוחם של אחינו ממין, אין אנו מרחיקים את היהודים הפשוטים האלה בהמוניהם. אנו שוללים קירוב הדעות, ומחייבים קירוב הלבבות. אין אנו רואים שום סיכויים לאחדות העם שבגולה כעם יהודי אחד אם לא נתיחס אליהם ביחס של אחוה. כאשר התגלה יוסף לפני אחיו במלים "אני יוסף", נבהלו מפניו. סתם להכריז על עמדתנו ועצמאות השקפתנו, לא יספיק. כאשר הוסיף יוסף הצדיק רק מלה אחת -- "אני יוסף אחיכם" -- אע"פ שיחד עם זה כוון כלפיהם דברי תוכחה קשים ומרים -- "אשר מכרתם אותי מצרימה" -- נחאחדו השבטים, מחלו זה לזה, ועיניהם זלגו דמעות של שמחה. "אני יוסף", אני עומד תקיף בדעוהי, לא אוותר על קוצו של יו"ד; ובכל זאת "אחיכם", באהבה וברעות ובלי אף שמץ של שנאה בלבי אליכם.

בכל זאת, מטתיגים אנחנו לחלוטין משיטת "שלשת האגפים" שנהפכה לסיסמא מקובלת באמריקה, כאילו יש ליהדות שלשה פירושים שווים בערכם ובכשרותם, ואשר ההבדלים ביניהם אינם יותר מעניין של חוש וטעם ומנהג. זוהי שיטה של אדישות, "אינדיפרנטיזם" בלע"ז, ואין זו סבלנות כל עיקר, אלא קור-רוח, יחס של מה-בכך, של לא-איכפתיות. לפיכך, כשאנו מדיינים ב"עניני פנים", בניגוד ל"עניני חוץ", כלומר בבעיות שבתוך הקהילה היהודית ולא בשאלת יחסינו כיהודים כלפי הממשלה או ההברה הכללית, אז אנו נבדלים במחיצה אידיאולוגית מהם, דוברי הרפורמה והקונסרבטיזם.

יש כאלה המפרשים עמדתנו זו כחולשה רוחנית ואידיאולוגית, וטעות היא בידם. אמנם החילוק הזה בין מנהיגים רוחניים וסתם יהודים פשוטים הוא ענין תכסיסי בגשתנו אל המציאות. אפשר שלנו לבעיה זאת הוא פרגמטי. ברם, היחס של אחוה אינו החלטה של ערמה וזהירות. עקרון הוא אצלנו. "כל ישראל ערבים זה לזה", קבעו חז"ל. והסידים מפרשים "ערבים" מלשון ערבות, כאילו נאמר "כל ישראל מחוקים זה לזה".

עוד לא אמרנו נואש על תשובת הכלל שהיא תקותנו משנים קדמוניות. אמונה עזה בל-תמוט יש לנו בניצוץ של קדושה בלב כל יהודי, מה שבעל-ה"חניא", מחולל תנועת חב"ד, קרא "אהבה טבעית ומסורת". חובתנו היא לגלות

אותה אהבה, אותה נקודה. היהודי האמריקאי מחונן במדת החסד לאין-ערוך. הוא בעל צדקה וטוב לבב. ומדה זו, כמו שהורה לנו קרב קוק זצ"ל, שרשה בקדושה ובטהרה, ועלינו לנצל אותה כמיטב יכולתנו. הלא כה דרש הרבי ר' אלימלך מליזנסק: "אך טוב וחסד ירדפוני כל ימי חיי ושבתי בבית ה' לאורך ימים". אם ראית יהודי שאין בו אלא מדה זו של "טוב וחסד", שהוא רחמן ונדיב לב, תדע לך שטוב-וחסד זה לא יתנו לו מנוחה, וירדפו אותו עד סוף-סוף יגיע לכתלי בית המדרש ויזכה לשוב "בבית ה' לאורך ימים".

נקודה אופטימית זו היא הנותנת לנו את העוז והמרץ בעימות שלנו כלפי שאר בית ישראל וכלפי הבעיות החמורות של הסביבה הנכרית. אין זה ענין של תקוות בדויות. יש לנו דוגמאות למאות ולאלפים של יהודים "משלהם" ששבו לבית ה'. זכורני כאשר שמשתי ברכנות בעיר אחת מערי השדה, הכרתי זוג צעיר שמאיזו סבה שהיא נסתפחו לחוג של חברי ביהכנ"ס שלי, עם שלא נמנעו ממטבח טריפה, חלול שבת בפרהסיא, והאשה אחות לשני אחים שנשאו נשים נכריות. כעבור זמן-מה, השפענו עליהם לחנך את בניהם בישיבה קטנה, נרשמו כחברי ביהכנ"ס -- וסוף-סוף זכיתי להכשיר את המטבח שלהם. הודעתי לאשה שבהתאם לדין עליה להוציא מביתה את כל כליה וקערותיה למרות מחירם היקר. השאלה ששאלה אותי אז חרותה בזכרוני, כי סמל הוא לדור שלם ולאפשרויות טישנן תחת ידינו: "האם מותר לי", שאלה, "לתת את הכלים האסורים האלה - אל אמי" נכון. יש כאלה שהוריהם כפו עליהם את העם-הארצות ואת הבורות הדתית, ואשר מוכנים היום להשתחרר מחבלי העבדות הרוחנית הזאת, מוכנים להוציא את הטריפה מבתיים ומלבותיהם, ולהשיב את זה כמתנת-חנם לאותו דור אבוד שנבהל להתבוללות -- וטרם הצליח!

רבותי, אני מקוה שמראשי-פרקים אלה קבלתם ידיעה כלשהי בהורייחה של האורתודוכסיה המודרנית בארה"ב, בבעיות שאנחנו עומדים מולן בנסיון הגדול שאנו מנסים לפתור את השאלות החמורות של היהדות השלמה בשליש האחרון של המאה העשרית. אנו רואים סימני ברכה, אבל אנו לא מתנחמים בהזיות: המלאכה עוד לא נגמרה. אני מאמין באמונה שלמה שלבסוף נשיג את המטרה הקדושה שלנו. הגשר ייבנה ויתקיים. אולם, יש לי ספקות אם כל האמצעים שיצרנו לנו בכדי להגיע לאותה תכלית הם אמנם מתאימים ויעילים לנו. וכל המרבה אצא לעיין ולבדוק ולחזור ולבדוק, הרי זה משובח.

אינני יודע עד כמה הצלחתם כאן במדינת ישראל להגשים אותו חזון של "הרמתים צופים", של שתי הרמות של קודש וחול הנשקפות זו מול זו. הנני מרגיש שיש קהל רב בארץ המבקש אותו גשר, המטפס על אותם שני ההרים גם יחד. אם יש ביניכם כאלה -- הבה ונדרוש יחד את הדרך המובילה אל הגשר הרוחני

ההוא. נשא עינינו אל ההרים, וביחד נעבור את התהום בשלוט. חושבני שיכולים
אנו להיות לאחיעזר ולאחיסמך זה לזה. ותנאי אחד יש לדבר -- דאגה זה לזה,
חשומת לב, רצון לדעת יותר, לדרוש טוב איש לרעהו. להעלים עין זה מזה --
אין לך פשיעה גסה מזאת. על יסוד ההדדיות נוכל גם שנינו להצליח בשאיפותינו
הנעלות. אסור לנו באמריקה להשקיף עליכם כעל משהו מרומם אבל אי-רלבנטי
לנו. ועליכם, רבותי, לקבל אותנו כמי שיש לו זכות הקיום. אל-נא תביטו עלינו
כמועמדים או לעלייה או לכליון, ח"ו, בלי אלטרנטיבה אחרת. דרושה לנו
גישה של אחוה ורעות, של יגיעה הדדית ושחוף פעולה צבורית, רוחנית,
אידיאולוגית והינוכית.

ספור מענין מובא בתלמוד (ב"מ ל"ה.): "האי מאן דאפקיד כיפי גבי
חבריה", אחד הפקיד תכשיטים, אבנים טובות, אצל חברו. אחרי זמן-מה בא
המפקיד ותבע מן השומר, "הב לי כיפאי". ענה השומר, "לא ידענא היכא
אותבינהו", אינני יודע איפה שמתי אותם. באו לפני רבי נחמן ופסק את הדין:
"כל לא ידענו פשיעותא היא, זיל שלים", הטענה של "אינני יודע" נחשבת
כפשיעה -- לך ושלם.

זה בדיוק הכלל לגבי יחסינו-אנו. היהדות היא התכשיט הרוחני הכי-יקר
שעוד ירד לעולם. אנחנו הם השוקרים את ה"כיפי" שהפקיד אצלנו אלקי ישראל.
ביחד נוכל לשכר ולהגן על התכשיט הזה, להנציחו ולעשות ממנו מנצח רוחני.
אולם, ברגע שאחד אומר "לא ידענא", אין ברצוני לדעת על חברי, אין לי ענין
בו, מכיון שאני פה והוא שם לא איפפת לי מה שמתרחש לו - "כל לא ידענא
פשיעותא היא, זיל שלים", הרי זה פשע, חטא עצום בל-יכופר, ועל כגון זה
צריכים לשלם דמים יקרים, על זה אובדים שנים של עמל, והמחיר גדול מנשוא.
יודע אני שכמעט שעברתי בשתיקה על שאלה הבוערת בקרבכם, בעיה שמציבים
אותה לפני על כל שעל וצעד: העלייה, ומה נעשה עליה. אין בפי מענה ברור
לכט. בכובד ראש יושבים על מדוכה זו ושרם מצאנו את המפתח. כל טענותיכם
ותביעותיכם לנו, ובפרט ליהודים הדתיים, צודקות. אין מה להשיב עליהן.
אם זאת היא מטרתכם -- הנצחון בווכוח -- כבר הצלחתם. אבל זה לא נוגע למעשה.
למעשה, העלייה מארצות המערב תלויה לא רק בנו אלא גם בכם, ולא רק בהסדרים
מתאימים ואופני קליטה נכונים, אלא גם בכח המשיכה של החברה שאתם יוצרים
כאן. חברה חילונית בלבד, לו תהא עשירה ומתקדמת ומאושרת, לא תועיל להגביר
את העלייה מארה"ב. אם לנוחיות עינינו תלויות, הלא טוב לנו בגולה הגדולה
באמריקה הגאורה, הדימוקרטיה, והטכנולוגיה. מה שכן יכול למשוך אותנו,
לפע"ד, היא חברה הכוללת בחוכה עקרונות ה"רמתיים צופים" - בדפוס ישראלי,
ברוח המדינה שקמה לתחייה. העקרונות האלה הם לא פחות מהמשך היהדות בעידן
המודרני, ככח חי בעולם ולא רק ככח של מתבודדים; המשך היהדות השלימה.

לא יהדות שנחתכה לחתיכות. אם תצליחו לבנות חברה כזאת, חברה של הלכה ושל צדק ומשפט, אם תקימו חברה נעלה -- אז עלה נעלה, והעלייה הזאת תהיה לא מפני לחץ הגויים ולא אגף מפני הרצון לעזר לאח עני ואומלל ח"ו, ואף לא מפני טעמים אידיאולוגיים גרידא, אלא מתוך השאיפה לחיות בקרב החברה הנהוגה היהודית המתקנת ביותר.

מאז מלחמת ששת הימים חל שינוי גדול בהיסטוריה שלנו. אין ברצוני לחזור על דברי שהרציתי אתמול בירושלים. רק זה ארשה לעצמי לאמר, שלע"ד נתגלו לפנינו מקורות חדשים של אופטימיות וחזקה. מה שאתם לא יכולתם לעשות עד התקופה הזאת, מה שאנחנו היינו עד היום לגביו ~~הקושי~~ ואטומי-לב, כל זה יכול ליהפך, וחלום הדורות הנו היום בן-בצוע.

בבואי לסיים דברי, ברצוני לברך אתכם בברכת שלום, ואל תהי ברכת הדיוט קלה בעיניכם. השלום היא הבעיה החמורה שבכולן, הציר אשר סביבו טובב הכל, והוא אשר יקבע את גורלנו וגורל כל העולם. ברכה זו של שלום, בחינת מועט המחזיק את המרובה, היא גם ברכה של שלמות, של שלום בכל האופנים ובכל המקצועות. ~~קיומה~~-נא לי לסיים בהערה אחת למשמעותו של שלום -- ואולי תמצאו ענין גם בספור שמסביב לזאת.

בימי מלחמת העולם השנייה נשאלה שאלה זו מפי מורי-זקני, הרה"ג ר' יהושע בוימל זצ"ל, שהיה מגדולי רבני גליציה אשר עקר לפני ארבעים וחמש שנה ממקומו והלך לאמריקה, שם נפטר מלפני עשרים שנה. וזו השאלה: אדם נדר מאה דולר לאיזו ישיבה על מנת שבנו, שהיהאץ חייל אמריקאי, ישוב לבייתו בשלום. הבן חזר, לגמרי בריא. אולם - יחד עם אשתו הנכרית. גבאי הישיבה טענו שהפנאי נתקיים מכיון שהבן חזר בשלום ועל האב לשלם. האב טען שאין זה כלל בגדר "שלום" כי בנו פצוע ורוחנית הרבה יותר קשה מפציעה גופנית. הם פנו בשאלה לסבא זצ"ל, ובחשובתו - שיש לה כל הסימנים של גאונות ושנדפסה בטפרו שו"ת עמק הלכה - הוא מראה למשנה במס' טבול יום (פ"ד מ"ז). שם נאמר, "התורם את הבור ואמר ה"ז תרומה ע"מ שחעלה שלום, שלום מן השבר ושלום מן השפיכה, אבל לא מן הטומאה; רבי שמעון אומר אף מן הטומאה". כלומר, יש לו לאדם בור מלא יין ורואה להפריש ממנו תרומה. מוריד הבית אל הבור, וקובע שהבית זו תהיה של תרומה, וממילא יהיה מותר לו לשתות מכל היין שבבור. אולם יש טכנה שמשוהו יקרה לחבית זו בדרכה למעלה, ואם היין שנפרש כתרומה חוזר ומתערב ביין שבבור, הלא הכל יהיה אסור לזר, ובעל הבור יפסיד את הכל. לפיכך, כשהוא תורם את הבור הוא עושה את זה בתנאי מפורש: "ע"מ שיעלה שלום", כלומר, שהחבית תהא שלמה ולא יפול מיין-תרומה זה בחזרה אל הבור. והנה יש שאלה בהגדרת המונח "שלום". הכל מודים שפרושו "שלום מן השבר ומן השפיכה", שאם החבית נשברה בדרכה או שבמקרה נשפך מעט מיין-תרומה מן החבית שוב אל

הבור, שהתנאי אז לא התקיים, וממילא לא נחשבה חבית זו מלכתחילה כתרומה. אולם, הבעיה היא "מן הטומאה", כלומר, אם נפל שרץ לתוך החבית וטימא את היין, אם זה נחשב כביטול התנאי של "ע"מ שיעלה שלום", או לא, ז"א אם המונח "שלום" כולל גם את הרעיון של שלום מן הטומאה או לא. לפי הת"ק אין ל"שלום" ענין לטומאה, ואפילו אם נטמא היין התנאי קיים, ולר"ש המושג של שלום כולל גם את הזהירות מן הטומאה. עפי"ז הורה מורי סבא זצ"ל שהשאלה על אותו חייל תלויה במחלוקת זו של ת"ק ור"ש. הנדר הנידון בשאלה היה - אם יחזור הבן בשלום משדה הקרב. והנה הבן בשלום - שלום מן השבר ושלום מן השפיכה - אבל לא שלום מן הטומאה. גופו לא נשבר, דמו לא נשפך - אבל טימא את עצמו בנשואי-הערובת.

יהיה אָפּס-אָפּס הדין בנדון זה מה שיהיה, במשנה זאת יש רמזים למצבנו-אנו.

במדה גדולה אנו כבר על הדרך למעלה מן הבור כמעט בשלום מן השבר ומן השפיכה, אף שטרם הגענו לו. בגולה עדין אורבת לנו סכנת השבר: ההתבוללות מרצון בארצות המערב, ומאונס מעבר למסך הברזל. ובארץ, מי יודע אם כבר טרה הסכנה של שפיכה, שפיכת דם מיטב צעירינו. מכל מקום, אם לא הצלחנו לגמרי, הרי הספקנו במדה ניכרת להתגבר על שתי הסכנות האלה, לפחות כך שאפשר לנו לשים לב ולדאוג עתה גם על הסכנה השלישית - כדי להבטיח שנצא בשלום, שלום מן הטומאה. עדין נתקלים אנחנו בשרץ של כפירה, של עורוץ רוחני, של בורות ועזות, וחיינו עדין חסרים אותה טהרה שכולנו מייחלים לה.

זכינו לישראל החדשה, ולעיר ירושלים השלמה, ושלמים אנו מן השבר. ה' יברך את עמו בשלום, ובעזרתו נהיה שלמים מן השפיכה. נתגבר-נא, תחזקנה ידינו, וביחד נהיה מוכנים לקראת האתגר השלישי: שלום אף מן הטומאה.

אמרו חז"ל: הבא לטהר מסייעין בידו. אם אנו, בני האורתודוקסיה המודרנית בארה"ב, יכולים לתרום תרומה כלשהי למבצע-שלום זה של טהרה, הננו יחד אתכם בכל לבבנו ובכל נפשנו.